

CATHY VAN TUIJL

Saxion Hogeschool, lector Gedrag- en Leerproblemen aan de Academie Pedagogiek en Onderwijskunde, docent-onderzoeker Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht, C.vanTuijl@saxion.nl en C.vanTuijl@uu.nl

De Wet veiligheid op school vraagt van scholen dat zij regelmatig de veiligheidsbeleving van hun leerlingen in kaart brengen. Deze gegevens kunnen gebruikt worden voor een levend veiligheidsbeleid: een beleid dat aangepast wordt aan de behoeften die leerlingen en leerkrachten op dat moment ervaren. Dit artikel gaat in op uitkomsten van veiligheidsbelevingsmetingen, op verschillen binnen scholen en verschillen in perceptie tussen leerlingen en leerkrachten.

BETER KIJKEN NAAR GEGEVENS METINGEN

MONITOREN VAN SOCIALE VEILIGHEID

Sociale veiligheid gaat enerzijds over het tegengaan van en optreden bij onveiligheid (zoals pesten of buitensluiten) en anderzijds om het toerusten van leerlingen met kennis en vaardigheden voor respectvolle omgang met anderen (zoals het bevorderen van perspectief nemen en inlevingsvermogen). Met de invoering van de Wet veiligheid op school in augustus 2015 zijn scholen verantwoordelijk om te zorgen voor een veilige leeromgeving (Van Tuijl & Zijlstra 2017). Scholen kiezen zelf hoe zij het veiligheidsbeleid vormgeven. Maar er moet voldaan worden aan drie eisen: 1) het bevoegd gezag dient te zorgen voor een levend sociaal veiligheidsbeleid; 2) de sociale veiligheid van leerlingen dient gemonitord te worden met een instrument dat een actueel en representatief beeld geeft en 3) het bevoegd gezag zorgt voor de aanstelling van een veiligheidscoördinator die als aanspreekpunt bij pesten fungeert. De Onderwijsinspectie beoordeelt het veiligheidsbeleid van scholen.

De aanleiding voor de Wet veiligheid op school waren uit de hand gelopen pestincidenten met fatale afloop en daarnaast het al jarenlang stabiele en te hoge aantal leerlingen dat gepest wordt: 225.000 leerlingen jaarlijks in het reguliere basisonderwijs ten tijde van de invoering van de wet. Regelmatig gepest worden heeft ernstige consequenties

voor de persoonsontwikkeling, het welbevinden en het functioneren in een groep. Nu, enkele jaren na de invoering van de wet, is er een lichte daling te zien in het aantal gepeste leerlingen in de twee hoogste groepen van het basisonderwijs. Volgens een Kamerbrief (2018) van de minister van OCW is het totale percentage gepeste leerlingen van 2014 naar 2016 gedaald van 14 naar 11 procent en recentelijk (2018) naar 10 procent (Prakticon, 2018). Het percentage kinderen dat frequent (wekelijks of dagelijks) gepest wordt is de afgelopen twee jaar echter weer licht gestegen (van 2,7 naar 3,1 procent; <https://www.onderwijsin cijfers.nl/themas/pesten-op-school>). Het blijft dus zaak aandacht aan dit onderwerp te besteden.

MONITORING

De eis dat scholen de veiligheidsbeleving van leerlingen regelmatig dienen te monitoren met een instrument dat een actueel en representatief beeld biedt heeft geleid tot een divers aanbod aan instrumenten (zie <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/sociale-veiligheid/instrumenten-monitoring-sociale-veiligheid>). De inspectie let daarbij op het schoolgemiddelde. Om het scholen makkelijk te maken heeft de inspectie afspraken gemaakt met aanbieders van monitoringsinstrumenten. Sommige monitoringsinstrumenten voldoen aan de hoogste eisen (zoals een voldoende beoordeling door

Commissie Testaangelegenheden Nederland, COTAN); bij andere instrumenten is dat onduidelijk. Monitoring van de veiligheidservaring bij leerlingen zelf vindt plaats in de bovenbouw van het basisonderwijs. In de onder- en middenbouw vullen leerkrachten veelal vragenlijsten in over elke leerling. Uiteindelijk is het doel van het monitoren vast te stellen op welke punten de veiligheid in school verbetering behoeft. Ofwel een levend veiligheidsbeleid. De vraag is in hoeverre scholen (kwalitatief goede) monitoringsinformatie werkelijk gebruiken om de veiligheid in school te verbeteren.

UITKOMSTEN ONDERZOEK

Het lectoraat Gedrag en Leerproblemen van Saxion verzamelt en analyseert gegevens over de veiligheidsbeleving van bovenbouwleerlingen. Via afstudeeronderzoeken van pabostudenten zijn gedurende drie jaar gegevens verzameld. Inmiddels zijn circa 60 van deze afstudeeronderzoeken afgesloten. Daarbij komen drie aandachtspunten naar voren:

1. De veiligheidsbeleving van leerlingen varieert binnen school: het gemiddelde van een school zegt uiteindelijk weinig omdat klassen sterk kunnen verschillen in ervaren veiligheid.

2. Ook kan de veiligheidsbeleving binnen een school of klas variëren per locatie: veelal is de klas het veiligst en het schoolplein het onveiligst.

3. Over het algemeen schatten leerkrach-

ten de ervaren veiligheid van leerlingen hoger in dan de leerlingen zelf. Dit is iets om rekening mee te houden bij de onder- en middenbouw waar leerlingen niet zelf bevraagd worden op dit punt.

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN

Groepen binnen een school kunnen sterk variëren in groepsdynamiek en regelovertrekend gedrag. Elke school heeft wel eens te maken met een moeilijke groep waarin kinderen elkaar uitdagen, buiten sluiten, elkaar fysiek de maat nemen of respectloos behandelen. Daarnaast verschillen ook leerkrachten: in het hanteren van verschillende regels en normen, in het observeren van uitsluiting- of pestgedrag en in het daadkrachtig optreden bij incidenten. Belangrijk is daarom verder te kijken dan een schoolgemiddelde. De gegevens per groep geven een beter beeld van ervaren veiligheid en waar aandachtspunten zijn waarop de school zou moeten inspelen. In onze onderzoeken vinden we scholen die gemiddeld ruimschoots voldoen aan de wettelijke eisen maar waarbij in een specifieke groep soms wel 25 procent van de leerlingen zich onveilig voelt. Opvallend is dat in scholen die werken met unitonderwijs er hogere percentages onveiligheid lijken voor te komen: daar voelt niet 10 procent van de leerlingen in de bovenbouw zich onveilig maar wel 20-35 procent. Gezien het kleine aantal scholen dat met units werkte waarover we uitspraken kunnen doen is het nog te vroeg om conclusies te trekken. Maar een combinatie van veel en in leeftijd verschillende leerlingen, verschillende ruimtes en beperkt toezicht kan in sommige scholen een risico vormen.

VERSCHILLEN TUSSEN LOCATIES

Al langer is bekend dat vrije situaties als onveiliger ervaren worden, denk bijvoorbeeld aan het speelplein. Op het speelplein kunnen de regels variëren per spel en daar is naleving van algemene regels soms lastiger. Denk aan tikspelletjes waarbij een tik soms een rake klap wordt. Of aan voetbal waarbij sommige leerlingen het moeten ontzien. We zien grote verschillen tussen scholen in de ervaren veiligheid op het plein. Bij sommige scholen verschilt de veiligheid op het plein niet van de ervaren veiligheid

in de klas. Maar daar waar speelpleinen onoverzichtelijk zijn en het toezicht varieert blijft het speelplein een 'hot spot' en kan het zijn dat 40 procent van de leerlingen in een groep rapporteert zich daar niet veilig te voelen. Sommige monitoringsinstrumenten maken onderscheid naar klas en speelplein. Op basis van deze monitoringsgegevens kan duidelijk worden of het toezicht op het speelplein verbeterd dient te worden. Dit zijn belangrijke gegevens om mee te nemen als het gaat om veiligheid in school. Sowieso doen scholen er goed aan in kaart te brengen waar toezicht ontbreekt (zoals de fietsenstalling) en toezicht daar te verbeteren.

VERSCHIL IN PERCEPTIE

Een deel van de monitoringsinstrumenten die de perceptie van leerkrachten weergeeft raakt weliswaar aan ervaren veiligheid, maar is uiteindelijk op andere zaken gericht zoals sociaal welbevinden, impulsiviteit of sociale initiatiefname. Op zich belangrijke gegevens over de leerlingen maar deze gegevens zeggen niet perse iets over hoe veilig kinderen zich op school voelen. Daarnaast speelt dat veel kinderen niet openlijk pesten of anderen pijn doen maar wachten totdat de juf of meester uit beeld is. Datgene wat leerkrachten zien aan sociaal onveilig gedrag is dus beperkt. Sociale uitsluiting zou je kunnen aflezen aan de 'vaste muurbloempjes' op het schoolplein; leerlingen die nooit mogen meedoen en de moed hebben opgegeven om aansluiting te zoeken, maar het is de vraag of daar aandacht voor is. Beide punten maken dat leerkrachten veelal een te rooskleurig beeld hebben van de veiligheid in de klas. Sociogrammen of gesprekken in de klas kunnen waardevolle extra informatie bieden als kinderen nog weinig betrouwbare informatie kunnen bieden over veiligheid in school. Dat vergt wel extra inspanning.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

De Wet veiligheid op school is bedoeld om voor alle kinderen veiligheid in school te bieden. Hoewel deze wet leidt tot een gestage afname van het totale aantal gepeste leerlingen neemt het aantal frequent gepeste kinderen nu juist weer toe. Juist deze kinderen

ondervinden de meeste schade van het gepest worden. Belangrijk is daarom te kijken hoe scholen het pesten kunnen tegengaan. Een simpel advies is om de monitoringsgegevens die scholen verzamelen beter, gedetailleerder te bekijken. Bij voorkeur op groepsniveau. Daarbinnen kan ook gelet worden op verschillende locaties en nagedacht worden over maatregelen. Daar waar de leerkrachten over sociale veiligheid rapporteren moet men ervan uitgaan dat dit zeer conservatieve inschattingen zijn: het aantal kinderen dat zich daadwerkelijk onveilig voelt, ligt waarschijnlijk hoger. BSM

REFERENTIES

- Prakticon (2018). Veiligheidsmonitor 2018. Sociale veiligheid in en rond scholen. Nijmegen: Prakticon BV.
- <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/09/17/kamerbrief-over-nieuwe-cijfers-over-pesting-in-het-funderend-onderwijs>
- Van Tuijl, C. & Zijlstra, I.F. (2017). Sociale veiligheid in school. Een handreiking voor schoolleiders. Onderdeel van de serie Leiderschap in de Onderwijspraktijk. Soest: Pica